

деградацію компонентів довкілля.

Ключові слова: природокористування, етнічна самобутність, землекористування, землеробство, городництво, корінне населення, збалансоване землеробство, мігранти, традиції.

Анотація:

Ирина Барна, Сергей Барна. ЭТНИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕРНОПОЛЬСКОГО РЕГИОНА В ПЕРИОД XIII-XVIII ВЕКОВ.

Исследовано влияние изменения этнической структуры населения на традиции природопользования в рамках этнических территорий. Объектом изучения избрана система традиционного природопользования коренного украинского населения Тернопольской области. Установлено наличие влияния на *традиционное природопользование украинцев*, как систему исторически сложившихся способов освоения окружающей природной среды на основе длительного, экологически сбалансированного использования природных ресурсов, со стороны мигрантов вследствие изменения политического статуса территории. Особое внимание уделено экологическим следствиям монголо-татарского вторжения.

Ключевые слова: природопользование, этническая самобытность, землепользование, земледелие, огородничество, коренное население, сбалансированное земледелие, мигранты, традиции.

Надійшла 15.04.2017.

УДК: 911.3:001.32(477)

Сергій ШЕВЧУК

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ НАУКОВИХ ШКІЛ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ В УКРАЇНІ

Дослідження присвячене цілісному аналізу процесу формування наукових шкіл в суспільній географії України з детальним розглядом пізнавальних можливостей і конкретних результатів функціонування наукових шкіл різних типів. У статті, реалізуючи поставлену мету, розкрито сутність логічну модель наукової суспільно-географічної школи, обґрунтовано її теоретичний апарат та методичні засади дослідження; проаналізовано фактори формування наукових шкіл в суспільній географії України, проведено періодизацію цього процесу; описано типи наукових шкіл: школи-напрями, науково-освітні та школи як дослідницькі колективи; визначено їх місце, роль та здобутки у формуванні суспільної географії в Україні; наголошено на окремих типах наукових шкіл: районній (як школі-напрямку), школі Українського науково-дослідного інституту географії та картографії (як науково-освітній) та науковій школі акад. М. Паламарчука (як школі-дослідницькому колективу); визначено проблеми розвитку наукових шкіл в суспільній географії України та перспективні напрями їх досліджень.

Ключові слова: суспільна географія в Україні, наукові школи, фактори формування, школи-напрями, науково-освітні школи, школи як дослідницькі колективи.

Постановка проблеми дослідження. Нагальною потребою сьогодення є реконструкція розвитку суспільно-географічної науки в Україні, яка дозволяє об'єктивно і неупереджено показати внесок у її еволюцію наукових шкіл та окремих учених. Перед сучасними дослідниками історії географії все ще стоїть завдання розкрити «білі плями» в подіях розвитку науки, відродити забуті імена діячів суспільно-географічної науки України, показати їх реальний внесок в теорію і практику пізнання. Ми маємо нарешті отримати правдиву історію суспільної географії. Дослідження цієї проблеми сприятиме поверненню наукових надбань, вилучених, сфальсифікованих чи просто замовчуваних; допоможе активізувати процес подальшого розвитку сучасної суспільно-географічної науки, а також дасть змогу зайняти їй гідне місце не лише у вітчизняній, а й у світовій культурі.

Метою дослідження є цілісне вивчення феномену наукових шкіл у суспільній географії в Україні з детальним розглядом пізнавальних можливостей і конкретних наукових результатів різних типів наукових шкіл.

Міждисциплінарний підхід історії географії та наукознавства, дозволяє виявляти різноманітні характеристики наукових шкіл і відбрати конкретні ефективні моделі їх вивчення. Виходячи з того, що проблема наукових шкіл у суспільній географії є малодослідженою, одним із напрямів досліджень має стати пізнання теоретичних та практичних аспектів функціонування наукових шкіл, особливої актуальності набуває характеристика тенденцій в розвитку вітчизняної суспільної географії крізь призму виявлення й осмислення її наукових шкіл, визначення ролі і місця суспільної географії в системі наук.

Аналіз останніх публікацій і джерельної бази дослідження. На сьогодні у суспільній географії детального аналізу феномену наукових шкіл не здійснено. Доробок сучасних дослідників розвитку суспільної географії в

Україні обмежується наступними питаннями: розробка теоретичних засад історії суспільної географії (О. Шаблій, Я. Жупанський, М. Пістун, Я. Олійник, О. Заставецька та ін.); дослідження діяльності окремих учених (О. Шаблій, Я. Олійник, М. Пістун, Л. Руденко, В. Нагірна, С. Ішук, О. Заставецька, О. Топчієв, В. Руденко, А. Доценко, І. Ровенчак, М. Костриця, П. Штойко, В. Матвієнко, О. Чернюх та ін.); вивчення еволюції суспільно-географічної науки в окремих регіональних наукових центрах (Л. Руденко, О. Шаблій, Я. Жупанський, Я. Олійник, В. Руденко, О. Вісьтак, Л. Немець, К. Немець, Ю. Кандиба та ін.); дослідження розвитку суспільної географії в Україні на конкретному етапі, чи в межах конкретного напрямку наукових досліджень (О. Шаблій, М. Пістун, Я. Олійник, С. Ішук, О. Вісьтак, О. Федюк та ін.); аналіз особливостей формування наукового потенціалу суспільної географії (Я. Олійник, К. Мезенцев, Н. Краснопольська та ін.); вивчення персональних наукових шкіл в суспільній географії (О. Шаблій, О. Заставецька, О. Яроменко та ін.).

Проблеми вивчення наукових шкіл у суспільній географії були окреслені під час XI та XII з'їздів Українського географічного товариства [9, 12], а спроби теоретичного обґрунтування сутності наукових шкіл в суспільній географії та особливостей їх функціонування здійснено у роботах [1 – 8, 10].

Необхідність вивчення наукових шкіл визначається рядом обставин, зокрема в науці є чимало даних про конкретні географічні школи-напрями. У пізнавальному сенсі слід зрозуміти їх зміст, особливості та відмінності від інших форм організації наукової діяльності вчених. В умовах оформлення історії суспільної географії як складової частини предмету географічної науки, виникає необхідність систематизації історико-наукового процесу її розвитку в поняттях, які враховують всі складові елементи, а одним з таких понять є – «наукова школа», адже найбільш суттєві результати мають саме такі форми самоорганізації учених як наукові школи.

Виклад результатів дослідження. Наукові школи у суспільній географії є феноменом, що характеризується рядом ознак: наявність лідера – видатного вченого, що здійснює підготовку учнів, які сприймають від свого вчителя певний стиль дослідження; наявність науково-дослідної програми – певного напрямку науки, який розвивають носії школи; значущість і визнання результатів дослідження, оскільки саме школи є осередками найбільшої

концентрації дослідницької роботи. Наукова школа – це творчий колектив учених об'єднаних підходами до розв'язання проблем, стилю теоретичної роботи, стратегій організації професійного наукового мислення, ідей і методів їх реалізації; колектив учених на чолі з лідером, які розробляють перспективний напрям суспільної географії і мають визнання у науковому співтоваристві. Основні типи наукових шкіл у вітчизняній суспільній географії представлено провідними науковими школами, що є визнаними науковими напрямками; науково-освітніми (регіональними) та персональними науковими школами (дослідницькими колективами). Пізнавальними етапами у процесі дослідження наукових шкіл суспільної географії в Україні є: вивчення суспільних потреб у науковому напрямі, який розробляє конкретна наукова школа; аналіз ролі основоположників наукових шкіл, що створюються відомими вченими, які мають учнів і послідовників; дослідження розвитку суспільно-географічної науки, її перспектив, які обумовлюють зародження, відродження й розвиток наукових шкіл; розгляд відмінностей наукової проблематики і дослідницьких програм, концепцій, підходів і стилів дослідження наукових шкіл; вивчення новаторського елементу функціонування наукових шкіл та особливостей поширення їх ідей.

Рівнями дослідження наукових шкіл є джерелознавчий (формування джерельної бази дослідження і обґрунтування гіпотези дослідження); фактологічний (фіксація наукових фактів, що розкривають хронологію ідей і досягнень наукового пошуку попередніх поколінь вчених); емпіричний (виявлення та опис фактів розвитку суспільно-географічних шкіл); теоретичний (об'єднання фактів, створення моделі розвитку суспільно-географічного знання науковими школами); наукознавчий (створення моделі розвитку самих наукових шкіл); прогностичний (прогнозування пріоритетних напрямів досліджень наукових шкіл). Методика дослідження наукових шкіл передбачає збір фактичних даних, інвентаризацію, опис, формування сукупності інформації; аналіз первинної інформації; систематизацію інформації (формальна, генетична, територіальна); виявлення конкретних емпіричних закономірностей формування, функціонування і розвитку. Ідентифікація наукових шкіл відбувається на основі виявлення їх основних ознак: організаційних (наявність лідера – визнаного ученого науковим співтовариством, не менше ніж два покоління учених, наявність науково-дослідної програми і т.д.) та функціональних (наявність

монографій, підручників тощо).

Фактори, що визначають розвиток наукових шкіл варто розподіляти на зовнішні та внутрішні. Розвиток суспільної географії визначається історичним процесом, оскільки наука відчуває відповідну дію як зовнішніх (загальносвітових інтелектуальних) так і внутрішніх (політичних, економічних, соціальних культурних і т.д.) умов, її творення відбувається у конкретних історичних реаліях. В кін. XIX – на поч. XX ст. європейська географія була репрезентована працями О. Гумбольдта, К. Ріттера, Й. Тюнена, Ф. Ріхтгофена, Ф. Ратцеля, Д. Ріхтера, А. Геттнера, А. Вебера, А. Пенка, П.В. де ла Блаша та ін. В умовах розв'язання методологічної кризи географії кін. XIX ст. (питання статусу географії, її місця в системі наук, делімітації предмету досліджень, визначення моністичної та дуалістичної структури науки, проблема єдності географії, співвідношення між загальною географією та описовим країнознавством) відбулося формування провідних наукових шкіл у зарубіжній географії: природничої і суспільно-географічної, а також ландшафтної і хорологічної концепцій. Під цим впливом сформувалися витоки та відбулося зародження наукових шкіл суспільної географії в Україні. Упродовж XX ст. спостерігався інтенсивний розвиток національних (німецької, французької, британської, американської та радянської) географічних шкіл, що були представлені різними науковими напрямками (країнознавство, географія людини, антропогеографія, геополітика та політична географія, культурна, економічна, соціальна, історична географія, регіоналістика, просторовий аналіз, гуманістична, математична, поведінкова географія, регіональна економіка, радикальна, когнітивна, позитивістська, постколоніальна, структурна географія тощо), які вплинули на формування школи суспільної географії в Україні. Суспільна географія в Україні у кін. XIX – на поч. XX ст. розвивалася під впливом європейської географії, що зберігався ще у 1920-х рр., а на західноукраїнських землях і у 1930-х рр. Упродовж 1940–80-х рр. вона розвивалася у межах радянської економіко-географічної школи, і лише на поч. 1990-х рр. здобула можливість долучитися до надбань світової науки та репрезентувати власні досягнення на світовому рівні.

Зародження школи суспільної географії в Україні відбулося в останній чверті XIX ст., а оформлення упродовж першої чверті XX ст. На поч. XX ст. відбулася інституалізація суспільної географії в самостійну галузь знань,

яка інтегрувала в себе природничо-географічні, демогеографічні, етногеографічні та економіко-географічні знання про територію України. Ключовою у цьому відношенні була діяльність акад. С. Рудницького, який започаткував сучасну географію загалом і суспільну географію безпосередньо. Школа суспільної географії в Україні доби СРСР була «розчинена» у пануючій системі радянської економічної географії, яка базувалася на методології марксистсько-ленінської філософії з єдиними вимогами, завданнями, цілями і т.і. Всі дослідження в сфері суспільної географії твердо притримувалися позицій діалектичного та історичного матеріалізму, в результаті чого склався догматичний підхід до розгляду традиційних економіко-географічних проблем, а наука перетворилася на складника з обслуговування і підтримки державної політики й офіційної ідеології. Теоретиком радянської економічної географії в Україні та лідером її наукової школи був акад. М. Паламарчук. Із поч. 1990-х рр. почала формуватися нова система суспільно-географічних наук, основу якої склала соціально-економічна географія, відбулося її методологічне переосмислення, диференціація практичних досліджень призвела до формування нових наукових напрямів. Провідним організаційним осередком суспільно-географічних досліджень в Україні нині є Інститут географії НАН України на чолі з акад. Л. Руденком.

Періодизація розвитку наукових шкіл у суспільній географії в Україні, дозволяє виділити такі етапи та періоди: 1-й етап – кін. XIX – поч. XX ст.: 1873–1904 рр.; 1905–1917 рр.; 1918–1921 рр.; 2-й етап – сер. XX ст.: 1922–1933 рр.; 1934–1963 рр.; 1964–1990 рр.; 3-й етап – кін. XX – поч. XXI ст.: 1991–2016 рр. На першому етапі отримали поширення країнознавча, антропогеографічна та галузево-статистична концепції; відбулося формування методологічних основ науки (антропогеографії та економічної географії), розпочалося комплексне вивчення території України та етнічних земель української нації, розселення українців, їх побуту, географії галузей господарства, транспорту, торгівлі тощо; почалося становлення науково-освітніх та персональних наукових шкіл Львова (проф. Г. Величко, акад. С. Рудницький, проф. В. Гериневич), Києва (акад. К. Воблий, проф. А. Синявський, проф. В. Садовський), Харкова (проф. О. Івановський, проф. Ф. Матвієнко-Гарнага, проф. К. Дубняк) та Одеси (проф. О. Сухов). Другий етап представлений розвитком на його початку шкіл географії людини (акад. С. Рудницький, проф. Г. Величко, проф. О. Івановський, проф.

В. Геринович, проф. В. Кубійович), галузевої статистики (акад. К. Воблій, проф. О. Сухов, проф. С. Остапенко, проф. Г. Кривченко) та хорологічної (проф. В. Садовський, проф. А. Синявський, проф. К. Дубняк, проф. Ф. Матвієнко-Гарнага). Після 1934 р. українську школу суспільної географії було штучно перенесено на методологію радянської районно-комплексної економічної географії, реалізуючи яку українські вчені упродовж 1950 – 80-х рр. здійснили теоретико-методологічне обґрунтування і практичне вивчення ТВК, розробили теорію господарського комплексотворення та районного планування; теорію територіальної організації виробництва, виробничо-територіального комплексотворення і суспільно-територіальних систем; вивчали проблеми природокористування, територіальної структури природно-ресурсного потенціалу та розселення населення, працересурсного потенціалу тощо. У межах реалізації цих дослідницьких програм персональні наукові школи були створені акад. М. Паламарчуком, проф. О. Дібровою, проф. Д. Богорадом, проф. І. Мукомелем, проф. М. Шрагом, проф. В. Огоновським, проф. О. Ващенком, проф. Л. Корецьким, проф. М. Ігнатенком, проф. І. Твердохлебовим та ін. Третій (сучасний) етап характеризується розвитком традиційної економіко-географічної проблематики (географія природних ресурсів, господарства, населення та розселення, картографії) та появою нових напрямів: соціальної (географія сфери послуг, релігій та культури, якості та способу життя, рекреаційна, медична географія), політичної географії та геополітики (електоральної та етнополітичної географії), проблем сталого розвитку, геоінформаційних систем та технологій, історичної географії та історії географії. Найбільш потужними науково-освітніми та персональними науковими школами є київська (акад. Л. Руденко, проф. М. Пістун, проф. Я. Олійник, проф. С. Іщук, проф. О. Любіцева), львівська (проф. Ф. Заставний, проф. О. Шаблій), харківська (проф. А. Голіков, проф. Л. Немець, проф. К. Немець), одеська (проф. О. Топчієв), чернівецька (проф. Я. Жупанський, проф. В. Руденко), тернопільська (проф. О. Заставецька) та до 2014 р. сімферопольська (акад. М. Багров) школи.

На основі аналізу умов та особливостей розвитку наукових шкіл в суспільній географії виділяються провідні школи-напрямки: на першому етапі (географії людини та галузевої статистики), на другому – економічної географії (районна, районно-комплексна), а на третьому – сучасна суспільно-географічна.

Школа географії людини сформувалася в кін. XIX – поч. XX ст. Її основоположником був акад. С. Рудницький. У межах школи на західноукраїнських землях у перших десятиліттях XX ст. відбулася швидка внутрішня диференціація суспільно-географічного знання – зародилися нові галузі науки: теорія та методологія географії (акад. С. Рудницький, проф. В. Геринович, проф. М. Дольницький), географічна регіоналістика та краєзнавство (акад. С. Рудницький, проф. В. Огоновський, проф. В. Кубійович, проф. О. Степанів), політична географія та геополітика (проф. С. Рудницький), географія розселення, демогеографія та етногеографія (проф. Г. Величко, акад. С. Рудницький, проф. В. Кубійович, проф. О. Степанів), географія сільського господарства (проф. В. Кубійович), географічна картографія (проф. Г. Величко, проф. С. Рудницький, проф. В. Кубійович).

На основі галузево-статистичної парадигми вченими проводилися загальноукраїнські та регіональні статистичні дослідження, було організовано дослідні роботи по обґрунтуванню розвитку і розміщення виробництв різних галузей господарства України, географії галузей світового господарства тощо. Представниками школи галузевої статистики були акад. К. Воблій, проф. В. Кістяківський, проф. О. Сухов, проф. С. Остапенко, проф. І. Фещенко-Чопівський, проф. Г. Кривченко та ін. Їх дослідження були присвячені визначенню наукових засад економічної географії, географії природно-ресурсного потенціалу, вивченню розміщення продуктивних сил, комерційній географії та економіко-географічному українознавству.

Витоки районної школи формувалися під впливом німецької географії і особливо хорологічної концепції А. Геттнера та були пов'язані із розвитком комплексного країнознавства в кін. XIX ст., коли виключної ролі набуло наукове обґрунтування об'єктивної необхідності творення України як національної держави. Районна школа суспільної географії в Україні оформилася у 1920-х рр. і була представлена проф. В. Садовським, проф. В. Тимошенком, проф. К. Дубняком, проф. А. Синявським, проф. Ф. Матвієнко-Гарнагою та іншими вченими. Учень А. Геттнера проф. О. Івановський, був керівником дисертаційних досліджень проф. К. Дубняка та проф. Ф. Матвієнко-Гарнаги, які обґрунтували наукові засади хорологічного напрямку у науці, що досить швидко трансформувалася у районну школу. Представники хорологічного напрямку трактували район як господарський ланд-

шафт, теоретичні основи якого були обґрунтовані проф. А. Синявським. Вагомий внесок у становлення районної школи здійснили українські вчені, що працювали за кордоном: проф. В. Садовський та проф. В. Тимошенко. Із початку 1930-х рр. географічна школа України вимушена була переформатувати свою методологію на засади радянської районної школи М. Баранського – М. Колосовського.

Школа районно-комплексної економічної географії в Україні характеризувалася солідними теоретичними розробками та вагомими практичними напрацюваннями. Лідерами районно-комплексної школи в Україні були проф. О. Діброва, акад. М. Паламарчук, проф. Д. Богорад, проф. Л. Корецький, проф. О. Ващенко, проф. М. Ігнатенко, проф. І. Твердохлебов та ін. Їм належить створення найбільших персональних шкіл. У 1930–40-х рр. українські економіко-географи розробляли науково-методичні основи обласного районування, а наприкінці 1950-х рр. розпочали дослідження великих економічних районів, їх спеціалізації та рівнів економічного розвитку, впливу мінерально-сировинних ресурсів на функціональну і територіальну структуру районів. Зусилля 1950–1960-х рр. були спрямовані на обґрунтування схем розвитку економічних районів, дослідження мінерально-сировинних ресурсів, оптимальної системи форм розселення, схем територіальної організації виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, сільськогосподарського районування території України, вивчення галузей промисловості, сільського господарства, трудових ресурсів та шляхів їх раціонального використання. Акад. М. Паламарчук спрямував зусилля наукової школи на вивчення територіальної структури великих економічних районів, в результаті чого у 1960–1980-х рр. було опрацьовано основи класифікації, встановлено типи ТВК, що дозволило розробити теоретичні основи формування комплексів різних типів, а в підсумку створити теорію територіальної структури економічного району. У цей час відбулася реалізація ряду теоретичних та практичних програм досліджень наукових шкіл: спеціалізація і комплексний розвиток економічних районів; географія природних ресурсів; формування промислових територіальних комплексів та географія промисловості; агропромислове комплексоутворення та географія сільського господарства; географія населення і систем розселення; економіко-географічна картографія; районне планування тощо.

Для робіт представників наукових шкіл і

географії людини, і галузевої статистики, на відміну від районної школи, характерною була україноцентричність досліджень, що в сукупності призвело до зародження та становлення національної школи суспільної географії. Цей процес, формування наукових шкіл, був надовго перерваний зовнішніми чинниками, а продовжився уже у нових умовах із поч. 1990-х рр., коли соціально-економічна географія трансформувалася у більш складну суспільну географію, як науку про територіальну організацію суспільства, що вивчає процеси, умови, фактори та наслідки її формування. На основі системної методології розпочалося комплексне вивчення природи і суспільства. Лідерами сучасної школи суспільної географії в Україні є доктори наук, які у межах своїх персональних шкіл також підготували докторів наук: академіки Л. Руденко та М. Багров, професори Ф. Заставний, Я. Жупанський, М. Пістун, О.Шаблій, О. Топчієв, І. Горленко, С. Іщук, Я.Олійник, Б. Яценко, К. Немець, О. Любіцева, В. Руденко; доктори наук, які заснували потужні наукові школи із числа кандидатів наук: професори Г. Балабанов, В. Нагірна, О.Заставецька, Л. Немець та К. Мезенцев.

Першою в Україні географічною установою академічного типу був Український науково-дослідний інститут географії та картографії (УНДІГК). За час свого короткотривалого існування колективу Інституту, на чолі із акад. С. Рудницьким, вдалося організувати і розпочати фундаментальні наукові дослідження з основних галузей суспільно-географічної науки. Дослідницька програма наукової школи УНДІГК була обґрунтована її лідером – акад. С. Рудницьким. Персональний склад наукової школи УНДІГК в галузі географії людини був представлений акад. С. Рудницьким, проф. Г.Величком, проф. В. Гериновичем, проф. К.Дубняком, доц. І. Ландо, доц. В. Баб'яком та іншими науковими співробітниками й аспірантами. Науково-дослідна діяльність школи УНДІГК репрезентована такими напрямками: теоретичні, прикладні дослідження у сфері суспільної географії та картографії, географічне українознавство, підготовка висококваліфікованих кадрів, видавнича діяльність тощо. Наукова школа УНДІГК була знищена комуністично-більшовицьким режимом в ході репресій 1930-х рр. У 2013 р. було вперше реалізовано цілісне дослідження наукової школи УНДІГК [11].

Найбільш потужними науково-освітніми школами в суспільній географії є Київська, Львівська, Одеська, Чернівецька, Харківська і Сімферопольська. В окрему групу варто також

виокремити наукові центри в яких сьогодні уже сформовані чи започатковані наукові школи як дослідницькі колективи докторів наук, й відбувається процес становлення регіональної наукової школи (Тернопіль), а перспективним може бути започаткування таких шкіл у Луцьку, Ніжині, Умані, Полтаві, Херсоні та Рівному.

Зародження персональних наукових шкіл суспільної географії в Україні також припало на кін. XIX – поч. XX ст. та пов'язане зі становленням шкіл акад. С. Рудницького, акад. К.Воблого, проф. О. Івановського та проф. О.Сухова. Потужні за кадровим потенціалом та результатами досліджень наукові школи сформували акад. М. Паламарчук, акад. Л.Руденко, проф. Я. Олійник, проф. М. Пістун, проф. С. Ішук, проф. О. Шаблій та проф. О.Топчієв. Найбільш потужна персональна наукова школа в межах сучасної школи суспільної географії створена проф. Я. Олійником (10 докторів та 30 кандидатів наук).

Найбільшою за чисельністю та найпотужнішою за кадровим потенціалом персональною науковою школою, створеною в суспільній географії, стала наукова школа акад. М.Паламарчука (15 докторів та 32 кандидати наук). Акад. М. Паламарчук обґрунтував дослідницьку програму школи, що оформилася як теорія територіального комплексоутворення, а вже подальша її розробка відбувалася в межах наукової школи вченого: теорія та методика дослідження господарського комплексоутворення (докторські дисертації: Я. Жупанський, С. Ішук, Д. Стеченко, Л. Руденко; кандидатські дисертації: В. Белозорова, О. Заставецька, Л.Ковтун, Ю. Палеха, Н. Процько, Д. Стеченко, К. Ташук); географія природокористування та ПРП (докторські дисертації: І. Горленко, Р.Іванух, Я. Олійник; кандидатські дисертації: І. Горленко, С. Лісовський, А. Ткачов, Т.Яснюк); географія промисловості та промислове комплексоутворення (докторські дисертації: П. Масляк; кандидатські дисертації: В.Захарченко, С. Ішук, Р. Литвиненко, П.Масляк, Л. Немченко, К. Пироженко, В.Полухович, І. Смирнов, Р. Язиніна); географія сільського господарства та агропромислове комплексоутворення (докторські дисертації: Г. Балабанов, В. Нагірна, М. Пістун, В.Семенов, Р. Язиніна; кандидатські дисертації: Г. Балабанов, Є. Битаєва, М. Бредихін, В.Жабицька, О. Крайовий, Н. Курилюк, С.Малюк, Я. Олійник, І. Пушкар, В. Семенов, В. Щабельська). У межах основних напрямів сучасних суспільно-географічних досліджень учні акад. М. Паламарчука заснували власні

персональні наукові школи: акад. Л. Руденко (С. Лісовський, І. Гукалова, Ю. Палеха, І.Яковенко, В. Захарченко, Є. Маруняк), проф. Я. Олійник (Л. Немець, М. Дністрянський, К. Немець, К. Мезенцев, І. Швець, М. Барановський, А. Калько, О. Афанасьєв, С.Запотоцький, В. Дармограй), проф. М. Пістун (О.Паламарчук, П. Луцишин, І. Дудник, Н.Коцан), проф. С. Ішук (О. Любіцева, І.Смирнов, В. Джаман, О. Гладкий), проф. Я.Жупанський (В. Круль, П. Сухий), І.Горленко (Г. Підгрушний). Підготовлені учнями акад. М. Паламарчука доктори наук – О. Любіцева та К. Немець в межах своїх наукових шкіл також підготували докторів наук (О. Колотуха, П. Шуканов).

Особливості функціонування наукових шкіл в суспільній географії доцільно розглядати через вивчення масиву захищених дисертаційних досліджень. Починаючи з кін. XIX ст. в Україні почали з'являтися перші професійні наукові кадри географів (першим доктором географії був Г. Величко, 1893 р.). У першій чверті XX ст. наукові ступені доктора філософії у галузі географії чи суміжних з нею наук, здобули вчені, які мали помітний внесок у становлення суспільно-географічної науки, а саме В. Баб'як, К. Воблий, В. Геринович, М.Дольницький, К. Дубняк, О. Івановський, Г.Кривченко, В. Кубійович, Ф. Матвієнко-Гарнага, В. Огоновський, С. Рудницький, В.Садовський, А. Синявський, О. Сухов, О.Степанів та інші. В 1934 р. в УРСР було запроваджено наукові ступені кандидата і доктора наук, а спеціальність «економічна географія» була одночасно віднесена до географічних, історичних та економічних наук. Першим кандидатом географічних наук був О.Діброва (1936 р.). Серед довоєнних кандидатів наук докторами наук, уже в післявоєнний час, стали лише О. Діброва та О. Ващенко, вони ж сформували власні наукові школи. У 1957 р. О. Діброва став першим доктором географічних наук в галузі економічної географії без захисту дисертації за підготовлений навчальний посібник «Економічна географія Української РСР». Доктором економічних наук в галузі економічної географії у 1958 р. став М.Паламарчук, захистивши дисертацію на тему «Економічні проблеми розвитку і розміщення цукробурякового виробництва в Українській РСР». Саме вони й стали лідерами наукової школи радянської економічної географії в УРСР.

У 1960-х рр. в УРСР почала формуватися потужна школа економічної географії, було закладено основи пріоритетних напрямів її

подальшого розвитку упродовж 1960–80-х рр., відбулася активізація діяльності аспірантури у ВНЗ; зростання ролі АН УРСР як центру економіко-географічних досліджень; упорядкування номенклатури наукових спеціальностей у галузі географії; поява спеціалізованих учених рад тощо. Упродовж 1960–80-х рр. докторами наук в галузі економічної географії стали Д. Богорад, І. Мукомель, Н. Блажко, М. Шраг, А. Золовський, Ф. Заставний, М. Ігнатенко, Л.Корецький, О. Ващенко, В. Оникієнко, П.Волобой, М. Пістун, Ю. Пітюренко, О.Шаблій, В. Поповкін, О. Топчієв, Я. Жупанський, І. Горленко, Л. Руденко, А.Голіков, Р. Язиніна, В. Дергачов, М. Голіков, О. Паламарчук та В. Нудельман. Із поміж кандидатів наук, які захистили у 1960–80-х рр. кандидатські дисертації згодом докторами наук стали Р. Іванух, М. Крачило, М. Багров, А. Доценко, С. Іщук, Б. Яценко, П. Коваленко, А. Степаненко, Л.Чернюх, В. Нагірна, О. Краснопольський, М.Фашевський, С. Писаренко, Д. Стеченко, О.Хомра, Г. Балабанов, І. Смирнов, В.Руденко, В. Семенов, П. Масляк, Я.Олійник, І.Яковенко, М. Мальський, П. Луцишин, О. Заставецька, О.Любіцева, О. Бейдик, І. Дудник, В.Захарченко, В. Джаман, Л. Мармуль, Л. Шевчук, Л.Тарангул.

Тематика сучасних докторських робіт поряд із традиційними напрямками досліджень характеризується розробкою актуальних проблем соціальної географії, регіональної політики та регіонального управління, сталого розвитку, політичної географії та геополітики; протягом останнього десятиліття були виконані докторські дослідження якості життя населення, депресивності регіонального розвитку та збалансованого розвитку територій різного рівня, регіонального економічного розвитку та його програмування, геопланування, регіональної політики та етнополітики, проблем глобалізації світового простору тощо. На поч. ХХІ ст. науковий потенціал суспільної географії поповнився докторами наук: С. Лісовський, Л. Немець, М. Дністрянський, Н. Коцан, В.Круль, К. Мезенцев, К. Немець, С. Сонько, Г. Підгрушний, І. Гукалова, Ю. Палеха, П.Сухий, М. Барановський, О. Гладкий, Р.Лозинський, І. Ровенчак, М. Мальська, В.Смаль, І. Воронін, А. Калько, О. Афанасьєв, О. Кисельов, С. Запотоцький, Л. Заставецька, П. Шуканов, В. Яворська, І. Пилипенко, Д.Мальчикова, М. Заячук, О. Колотуха та Є.Маруняк.

Обґрунтованим є виділення періодів формування потенціалу наукової школи суспільної географії: 1. (1893– 1935 рр.) – від захисту пер-

шої дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі географії; 2. (1936–1956 рр.) – від захисту першої кандидатської дисертації; 3. (1957–1991 рр.) – від захисту першої докторської дисертації; 4. (з 1991 р.) – сучасний період.

У масиві захищених дисертаційних досліджень (за 1936–2015 рр.) докторських було 85 (12 %), а співвідношення докторських і кандидатських дисертацій становило 1:7. За роки Незалежності в Україні спостерігається тенденція збільшення кількості докторських дисертацій, що є свідченням з одного боку реалізації фундаментальних проблем, а з іншого – розробки нових напрямів науки, які почали формуватися в нових соціально-економічних умовах. Із проблем економічної географії захищено 63 %, а соціальної географії – 37 % дисертаційних досліджень, однак упродовж першого та другого етапів ця диспропорція була значно більшою. Структура дисертацій за цими галузями науки, свідчить про явне переважання кількості дисертаційних досліджень з географії галузей господарства та географії населення, які разом склали 54% від їх загальної кількості. Найменшу кількість дисертацій (1%) було підготовлено та захищено з проблем територіальної організації ринкового господарства. Істотні відмінності по захищених дисертаціях спостерігаються між окремими напрямками, наприклад географією населення і географією галузей промисловості, з яких було захищено 104 та 94 дисертації відповідно (що складає 29% від усього масиву дисертацій) та суспільно-географічною картографією і історією суспільно-географічної науки, з яких захищено усього по 10 дисертацій – відповідно по 2% від їх загального масиву. Досить значними є ці розбіжності як у межах докторських (найбільше з проблем теорії, методології та методики – 18 або 21%, що є закономірним, оскільки, як правило, у докторських дисертаціях обґрунтовуються нові напрями та проблеми розвитку науки, а найменше з історії розвитку суспільно-географічної науки (1 дисертація), що складає 1 % від їх загальної кількості). Дослідження виконані в основному у наукових центрах України, де сформувалися найбільш потужні науково-освітні школи – Києві, Львові, Одесі, Сімферополі, Чернівцях та Харкові. Суспільно-географічні процеси і явища в межах окремих регіонів світу, зарубіжних країн чи їх територій репрезентують 57 дисертаційних досліджень (7 докторських і 50 кандидатських), що складає 8% від їх кількості. Україна загалом як об'єкт дослідження відображена у 122 дослідженнях, її області у

294 дисертаціях, що разом складає 61% від їх кількості. Спостерігається досить значна диспропорція між окремими регіонами; найчастіше об'єктом суспільно-географічного аналізу були: АР Крим, яка виступала 30 разів об'єктом дисертаційних досліджень, серед областей – Львівська (28), Тернопільська (25), Волинська (23), та Харківська (20); показник вище від середнього має Чернівецька область (16), а найрідше у якості об'єкту дослідження обиралися Закарпатська, Рівненська, Сумська, Херсонська і Донецька області, лише 1 дисертаційна робота була присвячена території Миколаївської області.

Висновки. Окремо слід звернути увагу на проблеми сучасної школи суспільної географії в Україні. Суспільна географія це методологічно сформована наука із власним теоретичним і методичним апаратом, який в умовах сьогодення має бути направлений на розв'язання прикладних завдань щодо удосконалення територіальної організації суспільства в Україні. Розширення потребують і теоретичні засади науки, шляхом упровадження нових підходів, концепцій тощо. Факторами, що визначають проблеми розвитку суспільної географії є ігнорування самим суспільством результатів досліджень суспільно-географічної науки, а також розпорошення суспільно-географічних досліджень по новим напрямкам досліджень, у першу чергу тих які формуються на межі її взаємодії з іншими науками (регіональна економіка, регіональна демографія, регіональна соціологія, регіональна політика, регіональна культурологія і т.д.). Серед основних проблем, що стримують розвиток наукових шкіл суспільної географії, а отже і науки в цілому, є наступні виклики: індивідуалізованість діяльності наукових шкіл без формулювання конкретної мети реалізації свого часткового внеску у загальноукраїнську школу суспільної географії, а останньої відповідно у світову науку; проблема самоідентифікації, що

пов'язана із одночасним вживанням різних назв науки «економічна та соціальна географія», «соціально-економічна географія», «суспільна географія»; проблема диференціації суспільно-географічної науки та відсутності стрижневої системи логічно завершених законів науки, які змогли б інтегрувати різні парадигми і наукові напрямки; нереалізованість прикладної функції науки тощо.

Подальша реалізація тенденцій розвитку наукових шкіл суспільної географії в Україні потребує приведення теоретичної бази самої науки у відповідність з реаліями початку ХХІ ст., що забезпечить реалізацію прикладних аспектів науки і убезпечить її від безцільного абстрагування. Стратегічною ціллю наукових шкіл суспільної географії повинні виступати напрямки пов'язані із визначенням економічної, демографічної, соціальної, політичної та екологічної ємності території України та світу, обґрунтуванням раціональних параметрів регіонального та глобального природокористування; виявленням основних тенденцій технологічного, галузевого та територіального розвитку господарства України і її регіонів.

Досить пізнє оформлення історії суспільної географії в самостійний розділ науки призвело до того, що серйозні роботи з вивчення і виявлення наукових шкіл у суспільній географії України фактично не велися, завдання їх спеціального дослідження не ставилося. Уявлення про наукові школи у суспільній географії України формувалося стихійно й без урахування їх конкретно-історичних та теоретичних характеристик. Очевидним є той факт, що саме в рамках наукових шкіл велися і сьогодні ведуться найбільш продуктивні дослідження. Усе це обумовлює значимість вивчення наукових шкіл, адже ніколи раніше в суспільній географії України не ставилася мета розгляду наукової школи як самостійної структурної дослідницької діяльності в методологічному і в практичному відношенні.

Література:

1. Географічна наука в Національній академії наук України / Л. Г. Руденко, О. М. Маринич, В. П. Палієнко та ін. – Київ : Академперіодика, 2009. – 252 с.
2. Жупанський Я. І. Історія географії в Україні : навч. посіб. / Я. І. Жупанський. – Львів : Світ, 1997. – 261 с.
3. Олійник Я. Б. Теоретичні підходи до розуміння сутності наукової школи в географії / Я. Б. Олійник, С. М. Шевчук // Географія та сучасність : зб. наук. пр. Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. – 2010. – Вип. 24. – С. 6–11.
4. Олійник Я. Б. Методи вивчення наукових шкіл в історії української суспільної географії / Я. Б. Олійник, С. М. Шевчук // Часопис економічної та соціальної географії. – 2012. – Вип. 13 (2). – С. 9–14.
5. Олійник Я. Б. Методологічні основи історико-наукових досліджень у суспільній географії (на прикладі вивчення наукових шкіл) / Я. Б. Олійник, С. М. Шевчук // Економічна та соціальна географія : наук. зб. – 2013. – Вип. 2 (67). – С. 3–12.
6. Олійник Я. Б. Наукові школи як об'єкт дослідження в історії географії / Я. Б. Олійник, С. М. Шевчук // Історія української географії : Всеукр. наук.-теорет. часопис. – Тернопіль, 2013. – Вип. 27. – С. 23–32.
7. Пістун М. Д. Передумови та аргументи формування української економіко-географічної школи в 20-х роках ХХ століття / М. Д. Пістун // Український географічний журнал. – 2004. – № 3. – С. 68–74.
8. Шаблій О. І. Львівська школа суспільної географії / О. І. Шаблій. – Львів : ВЦ ЛНУ, 2004. – 167 с.
9. Шевчук С. М. Актуальні напрямки досліджень наукових шкіл в українській суспільній географії / С. М. Шевчук //

- Україна: географія цілей і можливостей : зб. наук. пр. – Ніжин, 2012. – Т. III. – С. 405–409.
10. Шевчук С. М. Вивчення наукових шкіл в українській суспільній географії: постановка проблеми / С. М. Шевчук // Історія української географії : Всеукр. наук.-теорет. часопис. – Тернопіль, 2012. – Вип. 25. – С. 19–22.
 11. Шевчук С. М. Наукова школа Українського науково-дослідного інституту географії та картографії : [монографія] / С. М. Шевчук. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – 270 с.
 12. Шевчук С. М. Наукові школи в українській суспільній географії : методологічні проблеми ідентифікації / С. М. Шевчук // Українська географія: сучасні виклики : зб. наук. пр. : у 3 т. – Київ, 2016. – Т. 1. – С. 119–121.

References:

1. Neohrafichna nauka v Natsional'niy akademiyi nauk Ukrayiny / L. H. Rudenko, O. M. Marynych, V. P. Paliyenko ta in. – Kyiv : Akadempriodyka, 2009. – 252 s.
2. Zhupans'kyu Ya. I. Istoriya heohrafiyi v Ukrayini : navch. posib. / Ya. I. Zhupans'kyu. – L'viv : Svit, 1997. – 261 s.
3. Oliynyk Ya. B. Teoretychni pidkhody do rozumynnya sutnosti naukovo-yi shkoly v heohrafiyi / Ya. B. Oliynyk, S. M. Shevchuk // Neohrafiya ta suchasnist' : zb. nauk. pr. Nats. ped. un-tu imeni M. P. Drahomanova. – 2010. – Vyp. 24. – S. 6–11.
4. Oliynyk Ya. B. Metody vyvchennya naukovykh shkil v istoriyi ukrayins'koyi suspil'noyi heohrafiyi / Ya. B. Oliynyk, S. M. Shevchuk // Chasopys ekonomichnoyi ta sotsial'noyi heohrafiyi. – 2012. – Vyp. 13 (2). – S. 9–14.
5. Oliynyk Ya. B. Metodolohichni osnovy istoryko-naukovykh doslidzhen' u suspil'niy heohrafiyi (na prykladi vyvchennya naukovykh shkil) / Ya. B. Oliynyk, S. M. Shevchuk // Ekonomichna ta sotsial'na heohrafiya : nauk. zb. – 2013. – Vyp. 2 (67). – S. 3–12.
6. Oliynyk Ya. B. Naukovi shkoly yak ob'ekt doslidzhennya v istoriyi heohrafiyi / Ya. B. Oliynyk, S. M. Shevchuk // Istoriya ukrayins'koyi heohrafiyi : Vseukr. nauk.-teoret. chasopys. – Ternopil', 2013. – Vyp. 27. – S. 23–32.
7. Pistun M. D. Peredumovy ta arhumenty formuvannya ukrayins'koyi ekonomiko-heohrafichnoyi shkoly v 20-kh rokakh KhKh stolittya / M. D. Pistun // Ukrayins'kyu heohrafichnyy zhurnal. – 2004. – # 3. – S. 68–74.
8. Shabliy O. I. L'vivs'ka shkola suspil'noyi heohrafiyi / O. I. Shabliy. – L'viv : VTs LNU, 2004. – 167 s.
9. Shevchuk S. M. Aktual'ni napryamky doslidzhen' naukovykh shkil v ukrayins'kiy suspil'niy heohrafiyi / S. M. Shevchuk // Ukrayina: heohrafiya tsiley i mozhlyvostey : zb. nauk. pr. – Nizhyn, 2012. – Т. III. – С. 405–409.
10. Shevchuk S. M. Vyvchennya naukovykh shkil v ukrayins'kiy suspil'niy heohrafiyi: postanovka problemy / S. M. Shevchuk // Istoriya ukrayins'koyi heohrafiyi : Vseukr. nauk.-teoret. chasopys. – Ternopil', 2012. – Vyp. 25. – С. 19–22.
11. Shevchuk S. M. Naukova shkola Ukrayins'koho nauko- doslidnoho instytutu heohrafiyi ta kartohrafiyi : [monohrafiya] / S. M. Shevchuk. – Poltava : PNPUI imeni V. H. Korolenka, 2013. – 270 s.
12. Shevchuk S. M. Naukovi shkoly v ukrayins'kiy suspil'niy heohrafiyi : metodolohichni problemy identyfikatsiyi / S. M. Shevchuk // Ukrayins'ka heohrafiya: suchasni vyklyky : zb. nauk. pr. : u 3 t. – Kyiv, 2016. – Т. 1. – С. 119–121.

Аннотация:

Шевчук С. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ НАУЧНЫХ ШКОЛ ОБЩЕСТВЕННОЙ ГЕОГРАФИИ В УКРАИНЕ.

Исследование посвящено целостному анализу процесса формирования научных школ в общественной географии Украины с подробным рассмотрением познавательных возможностей и конкретных результатов функционирования научных школ различных типов. В статье, реализуя поставленную цель, раскрыта сущность логической модели научной общественно-географической школы, обоснованно ее теоретический аппарат и методические основы исследования; проанализированы факторы формирования научных школ в общественной географии Украины, проведено периодизацию этого процесса; описано типы научных школ: школы-направления, научно-образовательные и школы как исследовательские коллективы; определено их место, роль и достижения в формировании общественной географии в Украине; отмечено на отдельных типах научных школ: районной (как школе-направления), школе Украинского научно-исследовательского института географии и картографии (как научно-образовательной) и научной школе акад. М. Паламарчука (как школе-исследовательском коллективе). Определены проблемы развития научных школ в общественной географии Украины и перспективные направления их исследований.

Ключевые слова: общественная география в Украине, научные школы, факторы формирования, школы-направления, научно-образовательные школы, школы как исследовательские коллективы.

Abstract:

Shevchuk S. CONCEPTUAL APPROACHES TO THE STUDY OF HUMAN GEOGRAPHY SCIENTIFIC SCHOOLS IN UKRAINE.

This research is devoted to the complex analysis of the process of forming scientific schools of Human Geography in Ukraine with a disquisition of cognitive abilities and specific results of functioning scientific schools of various types. Taking into account the aim of the research the essence of scientific logical model of a human-geographical school was considered, its theoretical units and methodological foundations for the study were determined; the factors of scientific schools of Human Geography in Ukraine were analyzed, the periodization of the process was defined; the types of scientific schools as following, trend schools and scientific, educational ones as well as schools as research teams were described; their place, role and achievements in the formation of Human Geography in Ukraine were determined; certain types of scientific schools as district (or trend schools) schools, School of Ukrainian Research Institute of Geography and Cartography (both research and education) and Acad. M. Palamarchuk scientific school (as a school as a research team) were highlighted; the problems of scientific schools in Human Geography in Ukraine and perspective areas of their development and research were figured out.

The scientific school was considered as as a creative team of scientists who were united by common approaches to problems solving, to the style of theoretical work, to strategies for maintaining of professional scientific thinking, to

ideas and methods of their implementation; as a team of scientists who together with their leader develop the perspective foundation of human geography and which are consequently recognized in the scientific community. The author of the research classifies the schools of human geography in Ukraine while highlighting the leading research schools as such that are recognized with their scientific fields, scientific and educational research schools and school groups. The author determined internal and external factors in the formation of scientific schools in the human geography of Ukraine. The author's approach made it possible to distinguish three phases of the respective periods: Phase 1 - late XIX - early XX century: 1873-1904; 1905-1917; 1918-1921; Phase 2 - mid. XX century: 1922-1933; 1934-1963; 1964-1990; Phase 3 - late XX - early XXI century: 1991-2015. The most significant characteristics of each stage and period were defined. The typological characteristics of different types of scientific schools, school areas, scientific, educational schools and the schools as research groups were done; their place, role and achievements in the development of human geography of Ukraine were defined. The research subject was defined from the standpoint of schools areas: human geography and industry statistics, economic geography (district, district -complex) and human geography; the author determined the principles, evolution and composition of these schools.

Keywords: Human Geography in Ukraine, scientific schools, factors of formation, trend schools, scientific and educational schools, school as research groups.

Надійшла 09.04.2017р.

УДК 551.582(477.43/.44)»18/19»

Ольга КОВАЛЬ (АВРАМЕНКО)

ДОСЛІДЖЕННЯ КЛІМАТИЧНИХ УМОВ ПОДІЛЛЯ НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті проаналізовані наукові роботи українських та зарубіжних вчених-географів, які досліджували кліматичні умови Поділля наприкінці ХІХ – початку ХХ століття. Окрема увага приділена науковим працям польських дослідників, які також вивчали кліматичні умови Поділля. Вивчення кліматичних умов регіону було пов'язано з інтенсивним економічним розвитком Поділля. Розглянута діяльність мережі метеорологічних станцій та обсерваторій, що була створена графом І.Д. Морковим.

Ключові слова: обсерваторії, метеорологічні станції, Поділля, кліматологи.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Процес еволюції клімату триває, а залежність людського суспільства від нього не стає меншою. Навіть новітня техніка, більш досконала організація виробництва не в силі відгородити економіку регіону, благополуччя людей від великих втрат чи потрясінь, обумовлених екстремальними природними, насамперед кліматичними, явищами. Тому збагачення знань про клімат, його еволюцію, минуле і сучасне, вплив на біосферу, різні сторони господарської діяльності людини є життєво необхідним процесом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До теми вивчення природи Поділля у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. звертались такі дослідники: Г.І. Денисик, І.В. Півовенко, Г.В. Чернюк, Л.П. Царик [4, 5].

Формулювання цілей статті. Мета цієї роботи полягає у аналізі наукових робіт українських та зарубіжних вчених-географів, які досліджували кліматичні умови Поділля наприкінці ХІХ – початку ХХ століття, а також діяльність мережі обсерваторій.

Виклад основного матеріалу. Відомості про природу Поділля, починаючи від стародавніх часів, наявні у повідомленнях стародавніх літописів ІХ–ХVІІ ст., наукових дослідженнях географів, кліматологів, метеорологів, гідрологів, ґрунтознавців, геологів, які досліджували

природу Поділля. Особливості клімату цього регіону України викликали інтерес у західно-європейських, українських та російських науковців.

Розвиток наукових досліджень природи, що проводилися на Поділлі у ХІХ столітті, пов'язані з господарською діяльністю. У цей час відбувався інтенсивний розвиток промисловості та будувалися залізниці. Поділля було важливим сільськогосподарським регіоном. Особлива увага приділялась цукровій промисловості. Цукрові заводи приносили значні прибутки їх власникам. Все це обумовило необхідність вивчення природи краю.

Етнонім «Поділля» відомий здавна. Вперше термін Поділля згадується у литовському літописі 1362 року. Літописець вживає цю назву так, ніби вона була давно відомою. У інших історичних джерелах Поділля мало також назву «Пониззя». Під такою назвою воно вперше згадується у літописах 1226 року. Як вважають дослідники, Пониззя, з огляду його адміністративних кордонів, було майже тотожне пізнішому Поділлю, хоч і трохи меншим територіально. У писемних джерелах зустрічаються також такі назви «Подоле», «Подол», «Поділля», «Подільська земля», «Подільське воеводство», «Подільська губернія». [4,5] Сьогодні етнонім «Поділля» відносять до Вінницької, Хмельницької, Тернопільської та